

MORITZ SCHLICK: OBRAT FILOZOFIE

Moritza Schlicka poznáme z dejín filozofie predovšetkým ako zakladateľa novo-
pozitivistickej školy a profesora "filozofie induktívnych vied" na viedenskej univerzite,
zo seminára ktorého v roku 1929 vzišiel tzv. "Viedenský krížok". Vzdelaním bol fyzik,
doktorát získal u Maxa Plancka za svoju precíznu prácu o fyzike svetla. Voľba štu-
dijného odboru u Schlicka nebola náhodná: už od svojich gymnaziálnych čias bol fasci-
novaný hľadaním poznania. Jeho snahu o jasnosť a rigoróznosť mohla uspokojiť jedine
"najstriktnejšia" z vied, ktorá zároveň sprístupňuje najvšeobecnejšie princípy reality.
Veril vo fundamentálnu úlohu poznania prírody na pôdoryse matematickej stavby
prírodných zákonov, ale práve tak mu bol prístupný i svet dejín, aréna ľudského sveta.
Jeho filozofická tvorba zahŕňa prakticky celú oblasť filozofie - od etiky a teórie umenia
až po filozofické problémy matematiky.

Pod vplyvom Ludwiga Wittgensteina sa Schlick vo svojej druhej tvorivej fáze
dostáva cez problematiku "všeobecnej vedy o poznaní" stále viac k problematike mo-
dernej logiky a analýzy jazyka. Ústrednú myšlienku Schlickovej filozofie možno výstižne
priblížiť na príklade jednej poznámky z jeho pozostalosti: "Predtým sa pýtala filozofia
na prazáklad súcna, na existenciu boha, nesmrteľnosť a slobodu duše, na zmysel sveta
a zásady konania - my sa však už nepýtame nič iné než: »Čo máš vlastne na mysli?«
Každému, nech je to ktokoľvek a nech aj hovorí o čomkoľvek, kladieme otázku: »Čo je
zmysel tvojho hovorenia?« Väčšina je tým patrične vyvedená z rovnováhy. Ale to nie je
naša vina, my sa pýtame celkom otvorene a nikomu nechceme nastavovať pasce." ([1],
XXIII)

Nemôžeme tu prehliadnuť zreteľný novopozitivistický pôdorys tohto programu:
existuje iba realita prístupná v zmyslovej skúsenosti (a teda neexistuje nič, čo by bolo
akousi "meta-empirickou" realitou, metafyzikou), preto všetky "metafyzické" výpovede
sú "zmysluprázdne" vety bez poznávacej hodnoty vo vzťahu k realite. Filozofia u novo-
pozitivistov chce predstavovať skúmanie zmyslu viet v starostlivom používaní slov
a pravidiel pre tieto slová, obmedzuje sa radikálne na logiku a vedeckú kritiku. Realitu
skúmajú iba vedy, nie filozofia - jej úloha spočíva iba v tom, aby logicky preskúmavala
jazyk vied. Zdrojom poznania je jedine skúsenosť; úlohou logiky je zas poskytnúť pra-
vidlá, podľa ktorých možno túto skúsenosť "spracovať". Filozofia má odhaľovať metafy-
zické problémy ako obyčajné pseudoproblémy s falošným nárokom na rozširovanie
obsahu poznania. Kritériom je tu skúsenosť: ako zmysluplné možno uznať iba tie
(neanalytické) výpovede, o ktorých možno aspoň uviesť, ako by sa dali skúsenosťou
potvrdiť (verifikovať) alebo vyvrátiť, samozrejme na princípe intersubjektivity poznania.
V tom zachádza novopozitivismus dokonca tak ďaleko, že ignoruje aj osobitosti du-
chovných vied a ich "odlišnosť" od prírodných vied sa snaží interpretovať ako "metodo-
logickú zaostalosť": aj v duchovných vedách sa má postupovať na základe vysvetľujúcej
metódy - kauzálneho vysvetľovania - s cieľom dospieť k poznávaciemu a metodo-

gickému ideálu "jasnosti" prírodných vied (fyziky). Filozofia tu však platí privysokú daň: aj keď na jednej strane vďaka novopozitivistickej požiadavke na pojmovú jasnosť a intersubjektívnu overiteľnosť vedeckých a filozofických výpovedí a vďaka dôrazu na striktné oddelovanie vedeckého poznania a politicko-svetonázorových hodnotení prispel novopozitivismus k zredukovaniu iracionálnych špekulácií vo filozofii, priniesol na druhej strane priveľké zredukovanie oblasti zmysluplných výpovedí, a teda priveľké zúženie oblasti záujmu filozofie.

Stat' *Obrat filozofie* (Die Wende der Philosophie) publikoval Schlick v roku 1930 v časopise *ERKENNTNIS*, v jeho prvom čísle pod týmto názvom, ktorý vznikol premenovaním *ANNALEN DER PHILOSOPHIE* od ich deviateho zväzku (ročníka) potom, čo redakciu prevzali Rudolf Carnap a Hans Reichenbach a časopis sa stal popri Spoločnosti pre empirickú filozofiu v Berlíne aj tlačovým orgánom Spolku »Ernsta Macha« vo Viedni. Ako v úvode staronového časopisu pri tejto zmene ohlásil Reichenbach, malo ísť o "úlohu pestovať filozofiu v zmysle vedeckej kritiky a prostredníctvom vedecko-analytických metód získať schopnosť nahliadnuť do zmyslu a významu ľudského poznania, ktoré filozofia historických škôl, formulovaná zakaždým v nových systémoch a opierajúca sa o prisvojované právo vlastné rozumu, márne hľadala" ([2], 1). Filozofia tu vystupuje ako "filozofia vedy", očakáva sa, že "tým zároveň filozofia ako veda prejde na nové základy" ([2], 2): jej cieľom má byť poznanie (a preto aj nový názov pre časopis, ktorý tiež "chce poznanie" ([2], 3)). Prvou statou tohto časopisu a tohto programu je práve Schlickova rozprava o obrate filozofie ako obrate vo filozofii. Nie je len programovým "manifestom" časopisu, ale zároveň aj programom nového obdobia v Schlickovom diele. Stredobodom filozofie sa tu stáva proces objasňovania a premýšľania, tento proces sám sa tu však ešte len naznačuje.

Schlickovým východiskom v jeho stati je "zistenie", že filozofia doteraz oproti špeciálnym vedám nemôže preukázať nijaký pokrok v poznaní, pretože na rozdiel od "vied" je iba "chaosom systémov" jednotlivých filozofov. Schlick však vidí pred sebou koniec "neplodného sporu systémov" - pretože vďaka rozvinutiu logických metód analýzy dochádza vo filozofii k "definitívnemu obratu". Jeho podstatou je práve "preniknutie do logickej formy" poznania, do "hlbokých vnútorných pravidiel logickej syntaxe" nášho jazyka. Filozofia takto upratuje svet, ale nerozširuje jeho poznanie, iba overuje (myšlienkovú) verifikovateľnosť podnetov prichádzajúcich z jednotlivých vied.

LITERATÚRA

- [1] SCHLICK, M.: *Gesammelte Aufsätze 1926-1936*. Viedeň, Gerold & Co. Verlag 1938, s. VII-XXXI.
- [2] REICHENBACH, H.: *Zur Einführung*. In: *ERKENNTNIS* (Lipso) 1 (1930-1931), s. 1-3.
Peter Zigman

Text vyšiel tiež in: Moritz Schlick: *Gesammelte Aufsätze 1926-1936*. Gerold & Co. Viedeň, Verlag 1938, s. 31-39 a in: Kurt Salamun (vyd.): *Was ist Philosophie*. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, Verlag 1980 (31992), s. 13-19. Starší slovenský preklad, dnes už mierne zastaraný, vyšiel pod názvom *Obrat vo filozofii* v 9. zväzku *Antológie z diel filozofov*. Logický empirizmus a filozofia prírodných vied. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry 1968, s. 211-216 (preklad V. Thieben).

Z času na čas sa zvyknú vypísať riešiteľské úlohy spojené s otázkou, aký pokrok dosiahla filozofia v určitom časovom úseku. Časový úsek zvykne byť vymedzený na jednej strane menom nejakého veľkého mysliteľa, na druhej strane "súčasnosťou". Zrejme sa teda predpokladá, že vo veci filozofického pokroku ľudstva až po onoho mysliteľa je viac-menej všetko jasné, že až od tohto medzníka je sporné, aké nové výdobytky priniesla ostatná doba.

V takýchto otázkach sa zreteľne prejavuje nedôvera voči filozofii bezprostredne predchádzajúcej epochy a vzniká dojem, ako keby vytýčená úloha bola iba nesmelým formulovaním otázky: Dosiahla teda filozofia v onom období *vôbec* nejaké pokroky? Keby totiž bolo isté, že sú tu nejaké prínosy, zrejme by sa tiež vedelo, v čom spočívajú.

Ak sa skúma staršia minulosť s menšou nedôverčivosťou a ak máme sklon skôr k tomu, že v jej filozofii uznávame vzostupný vývoj, tak by to mohlo spočívať v tom, že k všetkému, čo sa už historicky udialo, pociťujeme väčšiu bázeň. Navyše staršie filozofémy už preukázali prinajmenej svoje historické pôsobenie, takže pri ich skúmaní možno za základ namiesto ich vecného významu vziať ich historický význam - radšej než, ako sa to často stáva, vôbec sa neodvážiť rozlišovať medzi obidvoma významami.

Práve tie najlepšie hlavy medzi mysliteľmi však zriedkakedy verili na neochvejné a pretrvávajúce výsledky filozofovania predošlých epoch či dokonca aj klasických vzorov. Vidno to z toho, ako v princípe každý nový systém začína opäť úplne od začiatku, ako každý mysliteľ hľadá svoju vlastnú pevnú pôdu a nerád sa stavia na plecía svojich predchodcov. *Descartes* sa sám cíti (nie neprávom) celkom ako začiatok, *Spinoza* verí, že zavedením (pravdaže, značne vonkajšej) matematickej formy objavil definitívnu filozofickú metódu a *Kant* bol presvedčený o tom, že na ním vytýčenej ceste by filozofia teraz konečne mohla nábrať bezpečný kurz vedy. Ďalšie príklady sú triviálne, pretože takmer všetci veľkí myslitelia nejakú radikálnu reformu filozofie pokladali za nevyhnutnú a sami sa o ňu pokúšali.

Tento svojský osud filozofie sa tak často líči a oplakáva, že je už ošúchané o tom vôbec hovoriť a že sa zdá, že skeptické mlčanie a rezignácia sú jediným postojom primeraným tejto situácii. Žiadne pokusy o skoncovanie s chaosom systémov a o zmenu osudu filozofie už nemožno - a zdá sa, že to potvrdzuje skúsenosť viac ako dvoch tisícročí - brať vážne. Poukázanie na to, že človek napokon rozriešil aj tie najťažšie problémy, podobné tomu *Daidalovmu*, neposkytuje znalcovi ani tú najmenšiu útechu, pretože sa obáva práve toho, že filozofia nikdy nedospeje k nejakému pravému "problému".

Dovolil som si poukázať na túto tak často líčenú anarchiu filozofických názorov, aby som nepripustil nijakú pochybnosť o tom, že si úplne uvedomujem dosah a závažnosť presvedčenia, ktoré by som teraz rád vyslovil. Som totiž presvedčený o tom, že sa nachádzame uprostred definitívnej zmeny filozofie a že vecne a oprávnene môžeme neplodný spor systémov pokladať za ukončený. Súčasnosť - ako tvrdím - už disponuje prostriedkami, ktoré ukážu, že každý takýto spor je v princípe nepotrebný; zostáva iba razantne tieto prostriedky použiť.

Tieto prostriedky sa utvorili v úplnej tichosti, bez toho, aby si to mnohí učitelia filozofie a spisovatelia povšimli, a tak vznikla situácia neporovnateľná so žiadnou z predošlých situácií. To, že táto situácia je skutočne jedinečná a že nastúpená zmena je skutočne definitívna, možno uznať iba tak, že sa oboznámime s novými cestami a z

pozície, ku ktorej vedú, sa ohliadneme späť na všetky tie aktivity, ktoré sa kedy pokladali za "filozofické".

Tieto cesty vychádzajú z *logiky*. Ich začiatok videl neostro už *Leibniz*, ich dôležité dráhy vyhlbili v ostatných desaťročiach *Gottlob Frege* a *Bertrand Russell*, avšak k najrozhodnejšiemu obratu došiel až *Ludwig Wittgenstein* vo svojom *Traktáte (Traktatus logico-philosophicus, 1922)*.

Ako je známe, v ostatných desaťročiach rozvinuli matematici nové logické metódy, najprv na riešenie svojich vlastných problémov, ktoré sa pomocou tradičných foriem logiky nedali zvládnuť; potom však takto vzniknutá logika už dávnejšie dokázala aj inak svoju prevahu nad starými formami logiky a zaiste ich čoskoro úplne vytlačí. Je teda táto logika tým veľkým prostriedkom, o ktorom som pred chvíľou povedal, že nás dokáže v princípe zbaviť všetkých filozofických sporov, prinajmenšom však principiálne rozriešiť všetky tradičné otázky filozofie?

Ak by to tak bolo, potom by som mal sotva právo povedať, že nastala akási celkom nová situácia, pretože by išlo iba o nejaký postupný, takpovediac technický pokrok - podobne ako vynález benzínového motora napokon umožnil vyriešenie problému lietania. Nech by sme však hodnotu novej metódy oceňovali akokoľvek vysoko, iba vytvorením nejakej metódy nikdy nemožno dospieť k čomusi tak principiálnemu. Teda nie tomuto faktu samotnému treba ďakovať za veľký obrat, ale čomusi inému, tomu, čo sa zrejme stalo možným až vďaka tomuto faktu, tomu, čo tento fakt vyvolalo, čo sa však odohráva v oveľa hlbšej sfére: je to preniknutie do podstaty logického ako takého.

To, že logické je v každom zmysle čisto *formálne*, sa tvrdilo často už aj predtým; v skutočnosti však nebola jasná otázka podstaty čistých foriem. Aby sa v tom dosiahlo jasno, treba vychádzať z toho, že každé poznanie je výraz, zobrazenie. Vyjadruje totiž podstatu stavu, ktorý v ňom rozpoznávame, a to môže mať mnohé podoby v ľubovoľných jazykoch, prostredníctvom ľubovoľných znakových sústav. Všetky tieto možné druhy zobrazenia, ak inak vyjadrujú skutočne to isté poznanie, musia mať práve preto niečo spoločné, a to spoločné je ich logická forma.

Takto je celé poznanie poznaním iba vďaka svojej forme. Jej prostredníctvom zobrazuje rozpoznané stavy vecí, forma sama však na druhej strane nemôže byť znovu zobrazená; pri poznávaní záleží jedine na nej, všetko ostatné je potom nepodstatný a náhodný materiál výrazu, trebárs ako atrament, ktorým napíšeme nejakú vetu.

Tento prostý poznatok má tie najďalekosiahlejšie dôsledky. Jeho prostredníctvom predovšetkým možno skončiť s tradičnými problémami "teórie poznania". Na miesto, ktoré zaberali skúmania ľudskej "poznávacej schopnosti", nastupuje - do tej miery, do akej tieto skúmania nemôžu byť prenechané psychológii v najvšeobecnejšom zmysle slova - uvažovanie o podstate výrazu, zobrazenia čiže každého možného "jazyka" v najvšeobecnejšom zmysle slova. Pýtanie sa na "platnosť a hranice poznania" odpadá. Poznateľné je všetko, čo sa dá vyjadriť, a to je všetko, na čo sa možno zmysluplne spýtať. Preto nejestvujú nijaké principiálne nezodpovedateľné otázky, nijaké principiálne neriešiteľné problémy. To, čo sa za takéto problémy pokladalo doteraz, nie sú nijaké pravé otázky, ale len rady zoskupení slov bez zmyslu, ktoré síce navonok vyzerajú ako otázky, keďže sa zdá, že vyhovujú zaužívaným pravidlám gramatiky, v skutočnosti však pozostávajú z prázdnych zvukov, pretože sa prehrešujú proti hlbokým vnútorným pravidlám logickej syntaxe, ktoré odkryla nová analýza.

Kdekoľvek sa vyskytne nejaký zmysluplný problém, možno vždy teoreticky ukázať aj cestu, ktorá vedie k jeho rozriešeniu, pretože sa ukazuje, že stanovenie tejto cesty sa v podstate zhoduje s odhalením zmyslu; praktické postupovanie po tejto ceste môžu, prirodzene, pritom prekaziť reálne pomery, napr. nedostatok ľudských schopností. Akt verifikácie, pri ktorom sa napokon končí cesta riešenia, je vždy ten istý: predstavuje objavenie sa určitej situácie, ktoré konštatujeme prostredníctvom pozorovania, bezprostredného zážitku. Tak sa skutočne v každodennom živote, ako aj v každej vede stanovuje pravdivosť (alebo chybnosť) každej výpovede. Nejestvuje teda nijaké iné preverovanie a potvrdzovanie právd než prostredníctvom pozorovania a skúsenostnej vedy. Každá veda (ak pri tomto slove myslíme na *obsah*, a nie na praktické kroky ľudí za účelom jeho získania) je systémom poznatkov, t.j. pravdivých skúsenostných viet; a celok vied spolu s výpoved'ami každodenného života je oným systémom poznatkov ako takým. Mimo neho nejstvuje nijaké ďalšie pole "filozofických" právd, filozofia nie je ani systémom viet, nie je to veda.

Čo je teda filozofia? Hoci to nie je veda, je to predsa len čosi tak význačné a veľké, že môže byť aj naďalej, ako kedysi, uctievaná ako kráľovná vied. Pretože nikde predsa nie je napísané, že kráľovná vied musí sama byť vedou. Spoznáваме v nej teraz - a tým je pozitívne poznačený veľký obrat v súčasnosti - namiesto systému poznatkov systém *aktov*. Je totiž tou činnosťou, prostredníctvom ktorej sa konštatuje či odкрýva *zmysel* výpovedí. Prostredníctvom filozofie sa vyjasňujú vety, prostredníctvom vied sa verifikujú; tu ide o pravdivosť výpovedí, vo filozofii však ide o to, čo sa výpoved'ami vlastne *myslí*. Obsah, duša a duch vedy spočívajú prirodzene v tom, čo sa napokon ich vetami *mieni*; filozofická činnosť udeľovania zmyslu je preto alfou a omegou celého vedeckého poznania. To filozofia azda aj správne tušili, keď hovorili, že filozofia poskytuje práve tak základy, ako aj zavŕšenie budovy vied; mylný bol iba názor, že fundament tvorili "filozofické vety" (vety teórie poznania) a že stavba je korunovaná akousi kupolou z filozofických viet (nazývanou metafyzika).

Lahko pripustíme, že práca filozofie nespočívá v produkovani viet, že teda udeľovanie zmyslu výpovediam sa nemôže opätovne diať prostredníctvom výpovedí. Keď totiž napríklad uvediem význam mojich slov vysvetľovacími vetami a definíciami, teda za pomoci nových slov, musím sa ďalej pýtať na význam týchto ďalších slov atď. Tento proces nemôže ísť donekonečna, svoj koniec nachádza vždy iba v skutočných prístupnostiach, v preukázaniach mieneného, teda v skutočných aktoch. Iba tieto už ďalej nemožno nijako objasniť a ani to nepotrebnú. Posledné udeľovanie zmyslu sa deje teda zakaždým prostredníctvom *aktov konania*, ktoré predstavujú filozofickú činnosť.

Jedným z najzávažnejších omylov minulých dôb bolo presvedčenie, že vlastný zmysel a posledný obsah sa opätovne formuluje prostredníctvom výpovedí, teda že ich možno zobrazit' v poznatkoch: bol to omyl "metafyziky". Úsilie metafyzikov sa odjakživa orientovalo na nezmyselný cieľ (pozri moju stať *Zažitie, poznanie, metafyzika* v Kant Studien, zv. 31, s. 146¹) vyjadriť obsah čistých kvalít ("podstatu" vecí) poznatkami, teda

---

¹ *Erleben, Erkennen, Metaphysik*. In: *Kant-Studien*, zv. 31. Berlín 1930, s. 146; stať vyšla aj in: Schlick, M.: *Gesammelte Aufsätze 1926-1936*. Gerold & Co. Verlag, Viedeň 1938, s. 1-17 - pozn. prekl.

povedať nevyhovujúce. Kvality sa nedajú povedať, dajú sa iba sprístupniť v zážitku, poznanie však s tým nemá nič do činenia.

Takto odpadá metafyzika - nie preto, že by riešenie jej úlohy bola dobrodružstvom, na aké ľudský rozum nedorástol (ako asi myslel *Kant*), ale preto, že táto úloha vôbec nejestvuje. Odhalením zlého kladenia otázky sa však zároveň stávajú zrozumiteľnejšími i dejiny metafyzických sporov.

Celkovo sa musí naše ponímanie, ak je správne, legitimizovať aj historicky. Musí sa ukázať, že je v stave do istej miery niest' zodpovednosť významového obratu slova filozofia.

To teraz naozaj nastáva. Ak bola v staroveku - a vlastne až do novších čias - filozofia jednoducho identická s akýmkoľvek čisto teoretickým vedeckým badaním, tak práve to poukazuje na to, že sa veda nachádzala v štádiu, v ktorom musela svoju hlavnú úlohu vidieť ešte len vo vyjasňovaní vlastných základných pojmov. A emancipácia jednotlivých vied od spoločnej matky filozofie je výrazom toho, že zmysel určitých základných pojmov sa dostatočne vyjasnil a mohlo sa s nimi pracovať úspešne ďalej. Ak sa aj v súčasnosti ešte stále napríklad etika či estetika, ba niekedy dokonca aj psychológia pokladajú za vetvy filozofie, tieto disciplíny tým preukazujú, že ešte nedisponujú dostatočne jasnými základnými pojmami, že ich snahy smerujú skôr a predovšetkým k *zmyslu* ich viet. A napokon, ak sa niekde v pevne konsolidovanej vede zrazu v nejakom bode ukáže nevyhnutnosť zamyslieť sa nanovo nad pravým významom fundamentálnych pojmov a ak sa tak hlbšie vyjasní zmysel, tak sa tento výkon ihneď hodnotí ako eminentne filozofický. Všetci sú zajedno v tom, že napríklad *Einsteinov* počín, ktorý vychádzal z analýzy zmyslu výpovedí o čase a priestore, bol skutočne filozofickým počínom. Tu môžeme ešte dodať, že tie najvýznamnejšie epochálne pokroky vedy vždy predstavujú vyjasňovanie zmyslu fundamentálnych viet, a preto sa podaria iba tým, čo majú nadanie na filozofické výkony. To znamená, že veľký bádateľ je vždy aj filozofom.

Označenie filozofia často nesú aj také duchovné činnosti, ktoré nie sú zacielené na čisté poznanie, ale na to, ako viesť život - a to je tiež pochopiteľné, pretože múdry sa odlišuje od nerozumnej masy práve tým, že dokáže zmysel výpovedí a otázok o životných pomeroch, o skutočnostiach a želaniach odhaliť jasnejšie než filozofia.

Veľký obrat filozofie znamená tiež definitívny návrat zo scestia, na ktorom sa od druhej polovice 19. storočia ocitol jej vývoj nevyhnutne smerujúci k celkom zvrátenému hodnoteniu a oceňovaniu filozofie: mám na mysli pokusy pripisovať jej akýsi induktívny charakter, teda veriť, že pozostáva výlučne iba z týchto viet s hypotetickou platnosťou. Myšlienka uplatniť na jej vety iba pravdepodobnosť bola predchádzajúcim mysliteľom cudzia, boli by ju ako nezlučiteľnú s vážnosťou filozofie odmietli. V tom sa prejavil zdravý inštinkt pre to, že filozofia má tvoriť najzákladnejšiu oporu vedenia. Teraz, pravda, musíme v dogme popierajúcej tézu, že filozofia prináša bezpodmienečne pravdivé apriórne poučky, vidieť akýsi nanajvyš nešťastný prejav tohto inštinktu, najmä preto, že vôbec nepozostáva z viet. Ale aj my sme presvedčení o vážnosti filozofie a vylučujeme, že by mohla mať charakter neistého a iba pravdepodobného. Sme radi, že tento veľký obrat bráni tomu, aby sme jej pripisovali takýto charakter. Na akty udeľovania zmyslu, ktoré sú obsahom filozofie, nemožno pojem pravdepodobnosti alebo neistoty nijako

aplikovať. Ide predsa o akty kladenia, ktoré udeľujú všetkým výpovediam zmysel ako čosi úplne základné. Tento zmysel buď máme - a potom vieme, čo sa pod týmito výpoveďami rozumie - alebo ho nemáme - a potom pred nami stoja významovo prázdne slová, ktoré ešte nie sú nijakými výpoveďami. Tretia možnosť nejestvuje. A o pravdepodobnosti platnosti nemôže byť ani reči. Takto prejavuje filozofia po veľkom obrate svoj charakter definitívnosti zreteľnejšie než kedykoľvek predtým.

Iba vďaka tomuto charakteru možno skutočne ukončiť aj spor systémov. Opakujem, že na základe naznačených zistení ho už dnes môžeme pokladať v princípe za ukončený, a dúfam, že sa to bude čoraz výraznejšie prejavovať aj na stránkach tohto časopisu² v jeho novej etape existencie.

Nepochybne budú ešte nejaké hádky v zadných radoch, určite sa budú ešte po stáročia mnohí uberať aj naďalej v zabehnutých koľajách; filozofickí autori budú ešte dlho pretriasať staré pseudootázky, ale napokon ich už nebude nikto počúvať a budú ako herci, ktorí ešte nejaký čas hrajú, kým si všimnú, že diváci sa postupne vytratili. Potom už nebudeme musieť hovoriť o "filozofických otázkach", pretože sa bude filozoficky, t.j. zmysluplne a jasne hovoriť o *všetkých* otázkach.

---

² Z nemeckého originálu Moritz Schlick: *Die Wende der Philosophie*. In: ERKENNTNIS (Lipisko) I (1930/1931), s. 4-11 preložil Peter Zigman.

---

² Časopis ERKENNTNIS (Lipisko); Schlickova stať vyšla v jeho prvom čísle pod týmto novým názvom s označením 1930-1931 (pozn. prekl.).